

RIZANI Che Ismail

Universiti Putra Malaysia

ZAID Ahmad

Universiti Putra Malaysia

AZMI Awang

Universiti Kebangsaan Malaysia

PERTIKAIAN MALAYSIA-SINGAPURA DALAM ISU AIR

WATER DISPUTE ISSUES BETWEEN MALAYSIA-SINGAPORE

Artikel ini membincangkan hubungan dua hala Malaysia-Singapura dalam konteks pertikaian isu air. Pertikaian ini bermula apabila Malaysia menuntut untuk menyemak semula harga penjualan air kepada Singapura sebelum menandatangani perjanjian air baru. Bagaimanapun, tuntutan Malaysia ini ditolak oleh kerajaan Singapura atas alasan Malaysia tidak melakukannya pada tahun 1987 seperti tempoh yang ditetapkan. Malaysia membantah sikap Singapura ini kerana berpendapat semakan harga penjualan air boleh dilakukan pada bila-bila masa sahaja selepas tempoh 25 tahun, manakala Singapura pula berpendapat semakan perlu dilakukan apabila genap tempoh 25 tahun. Pentafsiran yang berbeza oleh kedua-dua negara ke atas klausa 17 dan 14 Perjanjian Air 1961 dan 1962 ini menyebabkan munculnya hubungan dua hala yang tegang. Ketegangan ini semakin bertambah kerana beberapa faktor luar dari sisi Perjanjian 1961 dan 1962, iaitu hak persetujuan bersama, formula harga air, penentuan kuantiti dan jenis air, faktor rundingan berpakej, penetapan jangka masa semakan harga air, sikap pemimpin dan peranan media. Oleh itu, untuk menilai sejauh mana hubungan Malaysia dan Singapura dipengaruhi oleh pertikaian isu air, maka artikel ini membincangkan peranan faktor-faktor hak Perjanjian Air 1961 dan 1962 terhadap hubungan dua hala negara tersebut. Hujah utama artikel ini ialah keengganan kedua-dua negara untuk berkompromi dalam pertikaian isu perjanjian air menyebabkan masalah tersebut sukar diselesaikan sehingga mencetuskan hubungan dua hala yang tegang.

Kata kunci: *Singapura, Malaysia, Perjanjian Air 1961 dan 1962, isu air, hubungan dua hala*

This article discusses bilateral relations between Malaysia and Singapore in the context of the water dispute. The dispute began when Malaysia proposed to review the sale price of water to

Singapore before continuing with signing a new water agreement. However, Singapore rejected the Malaysian claim because the latter did not doing it in 1987 as stipulated. Malaysia protested against the Singapore's attitude because it felt that the review of the sale price of water can be carried out any time after the 25 years, while Singapore argued that the review should be done every 25 years. The different interpretations by the two countries on clauses 17 and 14 of the 1961 and 1962 Water Agreements caused the emergence of the strained bilateral relations. This tension heightened due to the roles of factors outside the 1961 and 1962 water agreement such as rights of mutual agreement, water pricing formula, the determination of the quantity of water, the component package system, the setting of the water price review period, the attitude of the leaders and role of the media. Therefore, to determine the extent to which relations between Malaysia and Singapore is affected by the water dispute issue, the paper discusses the role of the 1961 and 1962 Water Agreements in the bilateral relations of both counties. The main argument of this article is that the refusal of both countries to compromise in the the water agreement dispute causes the problem to be difficult to resolve, thus creating tension bilateral relations.

Keywords: *Singapore, Malaysia, Water Agreement 1961 and 1962, water issue, bilateral relations*

Pengenalan

Sejak Singapura mencapai kemerdekaannya pada 9 Ogos 1965, hubungan bilateral Malaysia-Singapura sering dilanda masalah disebabkan oleh isu-isu hubungan dua hala yang tertangguh seperti isu air, isu pejabat kompleks Kuarantin, Imigresen dan Kastam (KIK), isu tanah Keretapi Tanah Melayu (KTM), isu penggunaan ruang udara Malaysia oleh tentera udara Singapura (Republic of Singapore Airforce, RSAF), isu Central Provident Fund (CPF) pekerja Malaysia di Singapura dan isu pembinaan jambatan menggantikan Tambak Johor. Di antara isu-isu tersebut, isu air merupakan pertikaian yang sukar diselesaikan dalam hubungan Malaysia-Singapura. Ini kerana kira-kira 50 peratus daripada keperluan sumber air Singapura untuk keperluan domestiknya adalah dari Malaysia.

Kebimbangan Singapura mengenai kesinambungan bekalan air yang disalurkan daripada Malaysia dapat dilihat dalam Perjanjian Air tahun 1961 dan tahun 1962 di mana kedua-dua perjanjian tersebut tamat pada tahun 2011 dan 2061. Berhubung isu air ini, masalah besar yang dihadapi oleh Singapura bukanlah keengganan Malaysia untuk mengadakan perjanjian air yang baru, tetapi disebabkan oleh tuntutan Malaysia untuk menyemak semula harga air

sebelum meneruskan perjanjian baru. Tindakan Malaysia untuk menyemak semula harga air ini adalah kerana harga air mentah yang dijual kepada Singapura terlalu rendah, iaitu 3 sen per 1000 gelen dan tidak pernah dinaikkan semenjak tahun 1927. Permintaan Malaysia itu telah dibantah oleh Singapura dan mendakwa Malaysia telah kehilangan hak untuk melakukan semakan semula harga air selepas tidak berbuat demikian pada tahun 1986 dan 1987. Pertikaian utama mengenai isu air kedua-dua negara ialah mengenai syarat Perjanjian Air 1961 dan 1962 (klausula 17 dan 14), iaitu sama ada semakan harga air sama boleh dijalankan selepas 25 tahun ataupun tidak. Perbezaan tafsiran klausula ini telah menimbulkan konflik di antara kedua-dua buah negara sehingga menyebabkan Malaysia mengambil keputusan untuk menamatkan rundingan air berpakej secara unilateral pada Oktober 2002. Malaysia menegaskan akan hanya berunding mengenai isu air pada tahun 2058. Oleh itu, artikel ini membincangkan dengan terperinci mengenai pertikaian perjanjian isu air antara kedua-dua negara yang menyebabkan berlakunya ketegangan hubungan dua hala.

Pertikaian Isu Air Malaysia-Singapura

Pertikaian masalah air merupakan isu terbesar berbanding isu-isu lain dalam hubungan dua hala antara Malaysia dan Singapura. Bagi Singapura, air merupakan keperluan utama negara tersebut dan sebarang isu membabitkan bekalan air berupaya mengancam keselamatan negaranya. Oleh itu, perundingan harga air adalah perkara penting bagi Singapura kerana sebagai sebuah negara kecil yang kekurangan sumber bekalan air mentah, Singapura terpaksa mendapatkan hampir 50 peratus bekalan air domestiknya daripada negeri Johor. Sejak tahun 1927 lagi, bekalan air yang mencukupi merupakan faktor utama yang membantu kemajuan Singapura sehingga berjaya meletakkan negara tersebut sebagai sebuah pelabuhan entreport, pusat perkhidmatan dan industri yang berkesan. Kepentingan bekalan air yang mencukupi ini dapat dilihat dari kenyataan Menteri Luarnya, S. Jayakumar yang menegaskan: “... *this water issue is very serious, I mean, it is not a case of sacrificing an opportunity to bathe ourselves. It's our livelihood. It's like declaring war on Singapore if they cut off water*” (Andrew Tan 2000:26). Kenyataan Jayakumar ini menunjukkan bahawa Singapura sanggup mempertahankan keselamatan negara mereka ke tahap maksimum sekiranya Malaysia memutuskan bekalan air atau mencabul perjanjian air 1961 dan 1962.

Pada asasnya, terdapat dua faktor utama yang menimbulkan permasalahan isu air melibatkan Malaysia-Singapura. Pertama, perjanjian air tahun 1962 meliputi perkara-perkara berkaitan harga dan kuantiti air tamat pada tahun 2061 menyebabkan rundingan baru air perlu diadakan. Kedua, Malaysia ingin menyemak semula harga air di bawah klausula 17 dan 14 Perjanjian Air (tahun) 1961 dan (tahun) 1962. Berdasarkan kepada kedua-

dua faktor tersebut, pada prinsipnya Malaysia bersetuju untuk berunding bagi perjanjian baru bekalan air ke Singapura selepas tahun 2061, iaitu apabila perjanjian tahun 1962 tamat. Namun, pihak Malaysia mahu semakan harga air mentah dilakukan terlebih dahulu iaitu dari 3 sen kepada satu kadar yang lebih kompetitif kerana harga jualan terlalu murah berbanding dengan harga semasa.

Berdasarkan kepada tuntutan semakan harga air ini, Malaysia berhujah mempunyai hak undang-undang menurut klausa 17 dan 14 Perjanjian Air (tahun) 1961 dan (tahun) 1962. Menurut tafsiran Malaysia, semakan harga boleh dibuat bila-bila masa selepas 25 tahun meskipun tidak berbuat demikian pada tahun 1986 dan 1987, ketika perjanjian air telah memasuki tahun ke-25. Dengan hujah tersebut, Malaysia kemudiannya menuntut agar dilakukan semakan harga air daripada 3 sen setiap 1,000 gelen kepada harga yang lebih kompetitif sebagai syarat mengadakan perjanjian air yang baru kerana harga berkenaan tidak berubah semenjak perjanjian tahun 1927 lagi.

Namun, tuntutan Malaysia ditolak oleh Singapura yang menganggap Malaysia telah kehilangan hak untuk berbuat demikian kerana tidak melakukannya pada tahun 1986 dan 1987 (Lily Zubaidah Abdul Rahim 1998:46). Singapura juga menolak atas alasan Malaysia telah menerima cadangan awal harga baru air pada 15 Ogos 2000, iaitu harga 45 sen bagi setiap 1,000 gelen dan perjanjian baru selepas tahun 2061 (100 tahun) semasa lawatan Lee Kuan Yew ke Malaysia. Selain itu, Singapura juga mendakwa Malaysia mengubah pendirian asalnya apabila bekas Perdana Menteri Malaysia, Tun Dr. Mahathir mendakwa kerajaan Johor mahukan harga lebih tinggi iaitu 60 sen dan disemak setiap lima tahun (Lee Poh Onn 2004:73).

Oleh itu, bagi meredakan krisis ini, Lee Kuan Yew melakukan kunjungan ke Kuala Lumpur pada September 2001 dan mengemukakan harga baru air iaitu 45 sen bermula 2002 sehingga 2061 dan 60 sen selepas tahun 2061. Ketika lawatannya itu juga, Lee Kuan Yew turut menawarkan tawaran balas kerajaan Singapura iaitu 12 lot tanah di Bukit Timah untuk menggantikan tanah KTM bagi pembangunan bersama, pembangunan kompleks Imigresen dan Kastam (KIK) baru dan jambatan menggantikan Tambak Johor yang mana kosnya separuh ditanggung oleh kerajaan Singapura dengan syarat Malaysia bersetuju menjual air masa depan pada harga yang dicadangkan. Selepas lawatan Perdana Menteri Singapura pada tahun 2001, negara tersebut mendakwa Malaysia pada mulanya bersetuju dengan tawaran harga cadangan 45 sen setiap 1,000 gelen berserta tawaran berpakej lain, tetapi mengubah pendirian kerana mahukan harga yang lebih tinggi. Pendirian Malaysia berubah apabila negara tersebut mencadangkan tiga bentuk harga baru pada 7 Oktober 2002 iaitu 60 sen antara 2002-2007, RM3.00 selepas 2007 dan perjanjian harga hendaklah disemak setiap lima tahun sekali (Lily Zubaidah Abdul Rahim 1998:58).

Namun, Singapura bertindak menolak syarat yang dikemukakan oleh Malaysia dan menganggap pihak Malaysia bukan sahaja telah kehilangan hak

membuat semakan harga air, tetapi mendakwa Malaysia sengaja merumitkan keadaan dengan memutarbelitkan fakta berhubung harga air. Keadaan ini kemudiannya menimbulkan hubungan yang tegang melibatkan kedua-dua negara sehingga Malaysia membubarkan perundingan harga air secara berpakej pada 7 Oktober 2002 kerana mahu semakan harga air diberi keutamaan. Selain itu, Malaysia menegaskan bahawa negara tersebut hanya bersetuju berunding mengenai perjanjian air dengan Singapura pada tahun 2058 (Lee Poh Onn 2003:24). Permasalahan isu air Malaysia-Singapura menjadi semakin meruncing apabila Singapura mendakwa Malaysia hilang hak menyemak harga air kerana beberapa sebab. Pertama, tidak membuat semakan pada tahun 1986 dan tahun 1987 iaitu selepas 25 tahun perjanjian. Kedua, tidak menjelaskan asas semakan harga air, dan ketiga, gagal menjelaskan mengapa berhak mengundurkan tarikh semakan air mentah kerana tiada peruntukan di dalam perjanjian air 1961 dan 1962.

Pertikaian kedua-dua buah negara mengenai isu air semakin bertambah buruk apabila pihak Singapura menyatakan akan hanya bersetuju menyemak harga air dengan melakukan perbincangan yang melibatkan perjanjian dan penetapan harga air pada masa hadapan. Singapura juga menegaskan Malaysia tidak boleh membuat semakan semula harga air sesuka hati mengikut kehendak Malaysia sahaja kerana harga air ditentukan oleh beberapa faktor, misalnya kiraan harga semasa berdasarkan kos buruh, bahan api, penyelenggaraan, inflasi, kuasa beli dan indeks harga pengguna Malaysia. Oleh itu, harga belian air mentah Malaysia tidak sepatutnya melebihi 12 sen setiap 1,000 gelen dan harga air bersih yang sepatutnya dijual kepada Johor adalah RM2 setiap 1,000 gelen. Walau bagaimanapun, harga 12 sen setiap 1,000 gelen adalah harga kiraan dan bukannya harga tawaran negara itu kepada Malaysia, maka Singapura menegaskan harga tawaran 45 sen setiap 1,000 gelen adalah wajar (Dhillon 2009:56).

Sebagai reaksinya, Malaysia menyatakan persetujuan dalam menetapkan harga air bukan berdasarkan kepada cadangan Singapura sahaja. Malaysia juga mempertahankan haknya untuk membuat semakan harga air mengikut Perjanjian 1961 dan 1962 di samping mengemukakan harga baru air dengan mengambil kira kesemua faktor seperti inflasi, sumber air alternatif dan indeks harga pengguna. Ketegasan Singapura untuk menolak formula yang dicadangkan oleh Malaysia telah mencetuskan rasa tidak berpuas hati kepada Malaysia kerana sebarang kelewatan rundingan menyebabkan kerugian akibat terpaksa menjual air pada harga tiga sen. Oleh itu, Malaysia telah mendesak Singapura membuat bayaran tertunggak sejak tahun 1986 dan 1987 disebabkan negara tersebut telah melengahkan perundingan dan memutarbelitkan syarat perjanjian. Malaysia menetapkan sebarang semakan harga perlu mendapat persetujuan kedua-dua pihak (Nathan 2002:385-410).

Tindakan Malaysia menamatkan proses rundingan harga air secara berpakej pada Oktober 2002 menyebabkan Singapura telah bertindak

balas dengan menarik balik semua tawarannya dan konsesi termasuk harga semakan air 45 sen, CPF (tabung simpanan pekerja Malaysia yang bekerja di Singapura), tanah KTM (di Tanjong Pagar, Kranji, Keppel dan Woodlands), Kompleks Imigresen Kastam dan Kuarantin (KIK) dan pembinaan bersama jambatan bagi menggantikan Tambak Johor. Selain itu, Singapura juga menolak tawaran untuk menyambung perjanjian 1961 yang membekalkan 100 juta gelen air sehari dari Sungai Pulai, Skudai dan Tebrau apabila tamat pada tahun 2011. Semua tindakan yang dilakukan oleh Singapura ini bertujuan untuk menekan Malaysia dalam rundingan semakan dan perjanjian air baru selepas tahun 2061.

Tekanan yang dilakukan oleh Singapura menyebabkan pihak Malaysia menegaskan mereka tidak teragak-agak untuk menamatkan perjanjian air sebelum 2011 dan juga tidak berminat menyambung perjanjian air selepas tahun 2061. Ketegangan hubungan akibat tindakan provokasi kedua-dua negara tersebut menyebabkan rundingan harga air Malaysia dan Singapura tertangguh sehingga pada hari ini. Meskipun kedua-dua negara masih mempunyai tempoh waktu yang panjang untuk menyemak semula harga air kerana perjanjian 1962 hanya akan tamat kira-kira 50 tahun dari sekarang, namun perlanjutan bekalan air dari Malaysia kepada Singapura sebenarnya tidak menentu. Ini kerana sumber air dari Malaysia adalah paling murah jika dibandingkan dengan pembelian air dari Riau dan teknologi penghasilan bersih air domestik moden yang dibangunkan Singapura. Malaysia juga secara amnya terjejas akibat pertikaian isu air kerana terpaksa menanggung kerugian apabila menjual air pada harga 3 sen sehingga tahun 2061.

Faktor Pertikaian Isu Air Malaysia-Singapura

Secara amnya, terdapat dua faktor utama yang mencetuskan pertikaian isu air yang melibatkan kedua-dua negara. Faktor tersebut dapat dibahagikan kepada dua yang utama, iaitu pertikaian yang disebabkan hak di sisi Perjanjian Air (tahun) 1961-1962 dan pertikaian yang disebabkan penentuan syarat-syarat rundingan air di luar daripada Perjanjian Air (tahun) 1961-1962.

Mengenai pertikaian yang disebabkan oleh hak di sisi undang-undang dalam konteks perjanjian air, pertikaian berpunca daripada perbezaan tafsiran undang-undang terhadap klausa 17 dan 14 Perjanjian Air 1961 dan 1962 yang berkaitan dengan hak membuat semakan harga air pada masa yang sebenar (selepas 25 tahun). Menurut tafsiran Malaysia, semakan harga air boleh dilakukan pada bila-bila masa selepas tempoh 25 tahun, manakala Singapura menegaskan sebaliknya iaitu semakan harga air perlu dilakukan setelah sampai tempoh 25 tahun. Pertikaian tercetus apabila Malaysia menetapkan untuk membuat semakan semula harga air pada tahun 2061 sebelum mendapat persetujuan Singapura. Tindakan tersebut menyebabkan Singapura membantah dengan menyatakan Malaysia tidak lagi mempunyai hak membuat semakan

semula harga air kerana tidak berbuat demikian pada tahun 1986 dan 1987. Justeru itu, Singapura menegaskan bahawa perjanjian air baru kedua-dua negara hanya boleh dibuat tanpa sebarang semakan harga.

Walaupun Singapura membantah dan memberikan tafsirannya kepada peruntukan klausa 17 dan 14 Perjanjian Air 1961 dan 1962, namun Malaysia tetap bertegas dengan pendiriannya dan hanya akan bersetuju mengadakan perjanjian baru dengan syarat semakan harga air dilakukan terlebih dahulu. Tindakan ini dilakukan Malaysia disebabkan tidak mahu berterusan menjual air kepada Singapura pada harga tiga sen bagi setiap 1,000 gelen kerana harga berkenaan bukan sahaja terlalu murah, malah tidak pernah dikaji semula semenjak tahun 1927. Harga air tersebut dianggap tidak realistik dan kompetitif berbanding harga semasa, namun Singapura sekali lagi menegaskan Malaysia telah kehilangan haknya untuk menyemak harga air kerana tidak berbuat demikian pada tahun 1986 dan 1987. Ketegangan semakin bertambah apabila Singapura juga menuduh Malaysia sengaja mengada-adakan syarat sedangkan perkara tersebut tidak termaktub dalam perjanjian. Malah tidak terdapat klausa dalam perjanjian yang memberikan hak kepada Malaysia untuk mengundurkan tarikh melakukan semakan harga air. Meskipun begitu, Singapura sanggup menawarkan harga 45 sen per 1,000 gelen pada waktu tersebut sehingga tahun 2011 dan 60 sen per 1,000 gelen bagi tempoh selepas tahun 2011. Bagi melihat tindakan Singapura adalah bermoral, negara tersebut menyatakan harga air sepatutnya tidak melebihi 12 sen per 1,000 gelen dan kesediaan Singapura menawarkan harga 45 sen dan 60 sen perlu dihargai oleh Malaysia (Lee Poh Onn 2004:74).

Huraian di atas menunjukkan percanggahan tafsiran undang-undang merupakan punca utama pertikaian isu air antara Malaysia-Singapura dalam konteks semakan harga air. Singapura cuba mempertahankan haknya disebabkan oleh faktor survival negaranya, manakala Malaysia pula mempertahankan tindakannya kerana penjualan harga air yang mentah merupakan kerugian kepada pihaknya. Perbezaan kepentingan kedua-dua negara menyebabkan pertikaian isu air menjadi semakin sukar diselesaikan, apatah lagi apabila pemimpin-pemimpin Malaysia dan Singapura saling menyalahkan antara satu sama lain (Lee Poh Onn 2004:77). Pertikaian ini menjadi lebih tegang lagi apabila media di Singapura dan Malaysia turut membangkitkan kemarahan rakyat kedua-dua buah negara. Misalnya, media Singapura sering menyiarkan berita kerajaan Malaysia tidak bersikap jujur dan memutarbelitkan perjanjian yang awalnya bersetuju dengan harga air 45 sen bagi 1,000 gelen untuk tempoh sehingga 2011 dan kadar 60 sen antara 2011 hingga 2061 yang ditawarkan oleh Singapura. Namun, Malaysia telah bertindak untuk menarik balik persetujuan tersebut dan media Singapura berhujah kerajaan Malaysia bersikap tidak konsisten (Tortajada & Pobre 2011:598).

Satu lagi faktor penting yang menyebabkan berlakunya pertikaian isu air ialah kesan daripada peruntukan dalam klausa 21 dan 19 Perjanjian Air

1961 dan 1962. Kandungan klausa ini menyebut sebarang rundingan harga air mestilah mendapat persetujuan kedua-dua pihak dan sekiranya berlaku pertikaian yang tidak dapat diselesaikan, perkara tersebut perlu dirujuk ke tribunal antarabangsa (PCA). Pertikaian yang terjadi di antara Malaysia dan Singapura disebabkan keengganan kedua-dua negara untuk berkrompromi mengenai semakan harga dan syarat perjanjian air. Kata sepakat juga tidak dapat dicapai berdasarkan harga air yang ditetapkan, walaupun Singapura mendakwa Malaysia pernah bersetuju dengan harga 45 sen per 1,000 gelen pada tahun 2000. Formula harga air Singapura yang menawarkan harga 45 sen dan 60 sen pada tahun 2001 juga tidak dapat diterima oleh Malaysia yang mahukan harga 60 sen dan RM3. Disebabkan tiada penyelesaian, maka Singapura menuduh Malaysia mempermainkan klausa 21 dan 19 Perjanjian air 1961 dan 1962. Malaysia juga mendakwa Singapura melakukan perkara yang sama. Oleh kerana klausa ini mengiktiraf sebarang proses rundingan tidak boleh dilakukan melalui ketetapan sebelah pihak sahaja, maka isu pertikaian harga air ini tidak dapat diselesaikan kerana setiap negara mahu mempertahankan kepentingan masing-masing. Oleh itu, artikel ini melihat pertikaian antara Malaysia dengan Singapura sebenarnya disebabkan oleh perbezaan tafsiran pada klausa 17 dan 14 Perjanjian Air 1961 dan 1962, khasnya berkenaan dengan semakan harga air. Berdasarkan kepada persepektif yang lain, Malaysia meminta semakan harga air dilakukan sesuai dengan hak semakan pada bila-bila masa, tetapi kerajaan Singapura mentafsirkan semakan ini perlu dilakukan selepas perjanjian baru dibuat. Merujuk Azar (2004:11), konflik sering bermula dengan perbezaan tafsiran mengenai satu kepentingan yang meliputinya. Jika dikaitkan dengan analisis artikel ini, maka dapat dirumuskan perbezaan tafsiran itulah yang menyebabkan ketegangan hubungan antara Malaysia dan Singapura muncul ke permukaan.

Faktor di luar daripada Peruntukan Perjanjian Air 1961 dan 1962

Setelah membincangkan faktor yang mencetuskan pertikaian isu air antara Malaysia dengan Singapura, analisis seterusnya menilai faktor di luar daripada klausa Perjanjian Air 1961 dan 1962 yang menyumbang kepada pertikaian air di antara kedua-dua negara. Menurut Andrew Tan (2000), di antara beberapa faktor tersebut termasuklah kegagalan kedua-dua pihak menentukan formula harga air, menentukan kuantiti dan jenis air dan masalah faktor pakej. Manakala menurut Nathan (2002), faktor penting yang menyumbang kepada kegagalan rundingan air adalah tempoh masa dalam membuat semakan harga air bagi perjanjian baru, faktor pakej, sikap pemimpin dan peranan media yang telah memperbesar-besarkan isu.

Menurut Andrew Tan (2000), faktor utama pertikaian air adalah disebabkan oleh keengganan Singapura menerima formula harga air yang dikehendaki oleh Malaysia dan penolakan Malaysia terhadap formula harga

air yang dicadangkan oleh Singapura. Oleh kerana Perjanjian Air 1961 dan 1962 menetapkan syarat menentukan harga air mestilah mengambil kira kadar kuasa beli, kos buruh, pentadbiran dan bahan perbekalan air, maka setelah mengambil kira faktor-faktor tersebut Malaysia mendapati harga air yang dijual kepada Singapura adalah terlalu rendah. Oleh itu, Malaysia meminta Singapura menyemak semula harga air supaya sesuai dengan kadar inflasi dan harga jualan air semasa. Dalam proses menentukan harga air ini, kerajaan Johor telah meminta Singapura membayar pada harga 60 sen per 1,000 gelen hingga 2011 dan RM3 selepas tahun 2011 serta mengenakan syarat semakan harga air bagi setiap lima tahun sekali. Selain itu, Malaysia juga telah menilai kembali dengan lebih terperinci menggunakan formula harga air semasa berdasarkan model Hong Kong yang menjual air pada kos RM8 per 1,000 gelen dan kemudiannya mencadangkan harga RM3 bagi tempoh perjanjian 2007-2011, dan RM6 bagi tempoh selepas tahun 2061 (Andrew Tan 2000:18).

Tindakan Malaysia tersebut telah mengejutkan pihak Singapura yang mendakwa harga baru air yang dikenakan adalah terlalu tinggi dan tidak sesuai dengan kaedah penyelesaian berpakej. Justeru itu, Singapura mengemukakan harga baru bagi menyelesaikan salah faham ini, iaitu 45 sen per 1,000 gelen bagi tempoh sehingga 2011 dan 60 sen per 1,000 gelen selepas tahun 2061. Pertikaian menjadi semakin serius apabila Malaysia menyatakan formula harga air Singapura tidak logik kerana pembelian air dilakukan pada harga yang terlalu rendah. Oleh itu, Singapura bertindak memberi tekanan kepada Malaysia untuk menerima formula harga airnya dengan alasan harga air semasa yang patut dibeli tidak melebihi 12 sen sahaja. Keengganan Malaysia dan Singapura bertolak ansur dalam rundingan ini menyebabkan isu air ini tidak dapat diselesaikan. Menurut pandangan kerajaan Malaysia, Singapura tidak wajar meletakkan harga yang terlalu rendah dengan mengambil kesempatan ke atas kaedah rundingan air secara berpakej. Singapura pula sebaliknya menuduh Malaysia mengamalkan sikap berdolak dalih apabila dalam pertemuan empat mata antara Dr. Mahathir dan Lee Kuan Yew pada tahun 2000, Malaysia telah bersetuju dengan harga 45 sen per 1,000 gelen, tetapi apabila sampai ke peringkat lebih lanjut, Malaysia bertindak mengubah harga (Andrew Tan 2000:22).

Selain faktor formula harga air, Singapura juga mendakwa Malaysia sering mengubah syarat perjanjian mengenai kuantiti dan jenis air tanpa perbincangan kedua-dua pihak. Salah satu faktor utama yang menyebabkan Singapura enggan meneruskan perjanjian air selepas perjanjian 1961 tamat pada tahun 2011 adalah kerana negara tersebut menolak syarat untuk menentukan komposisi air oleh Malaysia (Andrew Tan 2000:34). Melalui surat Dr. Mahathir kepada Lee Kuan Yew, Malaysia menegaskan Johor bersedia menyambung Perjanjian Air 1961 selepas tahun 2011, tetapi jumlah air yang akan dibekalkan hanya 250mgd air bersih sehari (air dirawat) dan 100 mgd air mentah sehari. Ini bermakna air yang dibekalkan kepada Singapura oleh

Malaysia merupakan air bersih dan bukan lagi air mentah seperti sebelumnya.

Tindakan kerajaan Malaysia ini bermakna, kuantiti air bersih yang akan dibekalkan kepada Singapura adalah lebih banyak berbanding kuantiti air mentah. Kenyataan-kenyataan Malaysia melalui kandungan surat yang dihantar kepada Lee Kuan Yew ini dilihat oleh Singapura sebagai satu tindakan untuk mengaut keuntungan dan penindasan kerana perjanjian air sebelum ini adalah melibatkan pembekalan air mentah dan bukannya pembekalan air bersih. Oleh itu, Singapura melihat kerajaan Malaysia cuba memesongkan perjanjian apabila menjual air bersih kepada Singapura sedangkan perkara tersebut tidak pernah dibincangkan sebelumnya (Shiraishi 2009:49). Sekiranya diteliti secara terperinci, perubahan yang dilakukan ini memberi keuntungan kepada Malaysia kerana negeri Johor akan mula mengeksport air bersih berbanding air mentah dalam perjanjian sebelumnya. Namun, Singapura kemudiannya menghantar surat bantahan pada 23 April 2001 dengan menegaskan Malaysia telah memesongkan fakta urusan niaga dan tidak konsisten dalam pendiriannya. Oleh itu, faktor ini juga dilihat sebagai menyumbang kepada keputusan Singapura untuk tidak menyambung Perjanjian Air 1961.

Satu lagi punca lain ketidakpuashatian Singapura terhadap syarat yang dikenakan oleh Malaysia dalam rundingan isu air adalah mengenai tempoh semakan harga air bagi perjanjian baru selepas tahun 2011 dan tahun 2061. Dalam rundingan perjanjian air yang baru selepas 2061, Malaysia telah mengenakan syarat sebarang semakan harga air pada masa akan datang mestilah dilakukan setiap lima tahun sekali. Syarat tersebut tidak terkandung dalam perjanjian air 1961 dan 1962 yang menetapkan tempoh semakan hanya 25 tahun sekali dan Malaysia kemudiannya juga telah bertindak tegas ke atas Singapura dengan mencadangkan semakan harga yang ketat. Tindakan tersebut telah mengejutkan kerajaan Singapura kerana mereka tidak menjangka Malaysia akan membuat syarat semakan harga air yang begitu ketat. Bagi kerajaan Singapura, syarat semakan harga air yang ketat membebankan negaranya. Manakala bagi kerajaan Malaysia pula, tindakan Singapura menawarkan harga air yang rendah dan kesukaran dalam menyelesaikan semakan harga air dengan Singapura menjadi faktor utama yang menyebabkan Malaysia mengenakan syarat yang ketat ini supaya masalah yang sama tidak berulang lagi pada masa akan datang. Oleh itu, krisis air yang tercetus antara Malaysia dan Singapura gagal mencari jalan penyelesaian kerana kedua-dua pihak enggan berkompromi antara satu sama lain.

Tindakan kompromi sukar dilakukan kerana setiap negara bertindak untuk mempertahankan kepentingan masing-masing. Misalnya, walaupun pada peringkat awal kedua-dua negara bersetuju menyelesaikan isu perjanjian air melalui kaedah berpakej, namun dalam proses rundingan yang sebenar, Malaysia mendapati Singapura memperalatkan semua isu-isu dua hala untuk menekannya dan mendesak agar harga air dijual berdasarkan ketetapan oleh Singapura. Tindakan Singapura tersebut menyebabkan Malaysia menyedari

sekiranya tawaran Singapura diterima, maka ia semakin kehilangan kuasa selaku pembekal air kerana terikat dengan kaedah berpakej, sedangkan isu yang sebenarnya adalah mengenai rundingan harga air. Akibat menolak harga air yang ditetapkan oleh Singapura, maka Malaysia pada bulan Oktober 2002 telah mengambil keputusan membatalkan perundingan air secara berpakej. Tindakan Malaysia ini menjelaskan rasa tidak puas hati Malaysia terhadap tindakan Singapura yang sering mendesak supaya Malaysia menerima cadangannya.

Selain daripada faktor yang telah dibincangkan di atas, faktor pemimpin juga turut mempengaruhi pertikaian isu air antara Malaysia dan Singapura. Misalnya, terdapat sebilangan pemimpin Malaysia dan Singapura yang mempamerkan beberapa sikap yang berdolak dalih dalam proses rundingan harga air. Misalnya Lee Kuan Yew menuduh Malaysia dalam suratnya kepada beliau pada 24 April 2000 telah bersetuju untuk membeli air pada harga 45 sen, tetapi menukar kepada harga lain iaitu 60 sen sedangkan dalam pertemuan tersebut, telah dipersetujui bahawa tiada sebarang keputusan muktamad selagi tidak menandatangani perjanjian yang sah. Selain itu, Menteri Luar Singapura, S. Jayakumar juga secara terbuka menyalahkan Malaysia dan menuduh Dr. Mahathir tidak bersikap konsisten dalam menjalankan rundingan harga air. Sikap pemimpin Singapura yang menimbulkan provokasi juga dapat dilihat dalam isu-isu lain yang berkaitan rundingan isu air secara berpakej misalnya pengedaran surat-surat rasmi rundingan isu air di media negara tersebut (Long 2001:512).

Keadaan ini menjadi semakin tegang lagi apabila pemimpin Singapura menyiarkan iklan di akhbar *The Asian Wall Street Journal* (AWSJ) memburukkan pemimpin Malaysia. Tindakan provokasi tersebut menyebabkan terdapat pemimpin Malaysia membalasnya sehingga mencetuskan ketegangan hubungan dua hala. Misalnya Dr. Mahathir mengeluarkan kenyataan berikut: “Kita boleh melapah kucing dengan banyak cara, untuk melapah Singapura bukan hanya ada satu kaedah”. Sikap Mahathir yang sebegini bukan sahaja dilihat sebagai satu perlakuan yang keras, tetapi juga dianggap menghina Singapura. Perang media antara Singapura dan Malaysia tidak berakhir di situ sahaja, tetapi berlanjutan dengan tindakan pemimpin Singapura cuba membuktikan sikap pemimpin Malaysia tidak jujur dalam rundingan isu air ini. Selain itu, Malaysia melalui Majlis Tindakan Ekonomi Negara (NEAC) turut mengeluarkan buku khusus tentang air ini untuk memperbetulkan fakta songsang yang diberikan oleh Singapura dan diedarkan secara meluas ke seluruh negara. Penglibatan media ini bukan sahaja memberikan kesan negatif kepada masyarakat dan hubungan dua hala, tetapi juga turut menjejaskan rundingan isu air. Kebanyakan laporan media mengenai isu air adalah tidak seimbang dan bersifat provokatif kerana menyentuh mengenai isu kedaulatan, pemotongan bekalan air, ketidakjujuran dan menaja peperangan.

Perbincangan di atas menjelaskan faktor-faktor lain di luar isi Perjanjian Air 1961 dan 1962 yang meningkatkan ketegangan konflik antara Malaysia dan Singapura. Antaranya kuantiti dan kualiti air, pembaharuan semakan jangka masa perjanjian, sikap pemimpin dan peranan media. Walaupun faktor-faktor ini bukan merupakan punca utama kegagalan menyelesaikan isu perjanjian air, tetapi semua faktor yang dibincangkan di atas turut menyumbang kepada ketegangan hubungan kedua-dua negara. Selagi tiada kompromi dilakukan oleh Malaysia dan Singapura, maka pastinya konflik ini berterusan tanpa penyelesaian kerana kedua-dua negara mahu memastikan kepentingan masing-masing terjaga dan terkawal. Maka artikel ini menilai bahawa jalan mudah untuk menyelesaikan pertikaian ini ialah melalui kaedah kompromi dan menerima kelebihan serta kekurangan masing-masing.

Kesimpulan

Perbincangan di atas menunjukkan pertikaian isu air di antara Malaysia dan Singapura menjadi semakin bertambah apabila Malaysia mengenakan syarat semakan harga baru kepada Singapura sebelum melakukan perjanjian air yang baru. Permintaan Malaysia ditolak oleh Singapura atas dasar Malaysia telah kehilangan haknya untuk berbuat demikian kerana tidak melakukannya semasa genap tempoh 25 tahun. Namun, Malaysia pula mentafsirkan sebaliknya, iaitu semakan harga air boleh dilakukan pada bila-bila masa sahaja selepas tempoh 25 tahun. Hasil perbincangan artikel ini mendapati hubungan dua hala Malaysia-Singapura menjadi semakin tegang apabila Malaysia bertegas menolak mengadakan sebarang perjanjian air yang baru. Ketegangan ini bertambah meruncing apabila media mulai digunakan oleh Singapura untuk menyebarkan surat-surat rasmi proses rundingan isu air bertujuan untuk memburukkan Malaysia. Hal ini menimbulkan reaksi yang sama di pihak Malaysia apabila turut menggunakan media untuk menjawab tuduhan Singapura. Dakwaan negatif oleh pemimpin-pemimpin Malaysia dan Singapura akhirnya menyebabkan proses rundingan air semakin bertambah kusut sehingga Malaysia mengambil keputusan menamatkan rundingan isu air secara berpakej.

Selain itu, hasil perbincangan juga menunjukkan terdapat faktor-faktor lain di luar dari hak di sisi perjanjian air 1961 dan 1962 yang menyumbang kepada ketegangan hubungan dua hala. Dari segi hak di sisi perjanjian air, pertikaian berlaku disebabkan oleh perbezaan tafsiran berhubung hak membuat semakan harga air dan hak persetujuan bersama, manakala dari segi hak di luar dari sisi perjanjian air pula adalah berkaitan dengan formula harga air, penentuan kuantiti dan jenis air, faktor rundingan berpakej, penetapan jangka masa semakan harga air, sikap pemimpin dan peranan media. Di luar ini semua, analisis artikel ini mendapati keengganan Malaysia dan Singapura

untuk berkompromi adalah faktor penyumbang gagalnya penyelesaian isu ini.

Rujukan

- Andrew Tan. 2000. Singapore-Malaysia relations. Dlm. *Intra-ASEAN tension*, hlm. 8-25. London: The Royal Institute of International Affairs.
- Azar, E. 2004. *The management of protracted social conflict: theory and case*. Aldershot: Dartmouth.
- Buszynski, L. 2005. Singapore: a foreign policy of survival. *Asian Thought and Society* 10(49): 139-151.
- Chang, C.Y., Ng, B.Y., and Singh, P., 2005. Roundtable on Singapore–Malaysia relations: mending fences and making good neighbours. *Trends in Southeast Asia Series* 16(2): 134-176.
- Dhillon, K.S. 2009. *Malaysian foreign policy in the Mahathir era 1981–2003: Dilemmas of Development*. Singapore: NUS Press.
- Ganesan, N. 1991. Factors affecting Singapore is foreign policy toward Malaysia. *Australian Journal of International Affairs* 45(2): 182-195.
- Ganesan, N. 1998. Malaysia-Singapore relations: some recent developments. *Asian Affairs* 25(1): 21-37.
- Kog, Y.C., Jau, I.L.F. & Ruey, J.L.S. 2002. Beyond vulnerability? water in Singapore–Malaysia relations. *IDSS Monograph No. 3*. Singapore: Institute of Defence and Strategic Studies.
- Lee Poh Onn. 2003. The water issue between Singapore and Malaysia: no solution in sight? *ISEAS Working Papers, Economic and Finance*. No. 1 (Januari). Singapore: ISEAS.
- Lee Poh Onn. 2004. *The Singapore-Malaysia water issue: trade-off and alternatives*, 71-86. Singapore: ISEAS.
- Lee Poh Onn. 2010. The four taps: water self-sufficiency in Singapore. Dlm. T. Chong (pnyt.). *Management of success: Singapore revisited*, 417-439. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.
- Lee Poh Ping. 1992. Malaysia-Singapore relations: a Malaysian perspective. Dlm. Azizah Kassim & Lau Teik Soon (pnyt.). *Malaysia and Singapore: problems and prospects*, hlm. 219-229. Singapore: Institute of International Affairs.
- Lily Zubaidah Rahim. 1998. *The Singapore dilemma: political and educational marginality of the Malays*. Singapore: Oxford University Press.
- Lily Zubaidah Rahim. 1999. Singapore-Malaysia relations: deep-seated tension and self-fulfilling prophecies. *Journal of Contemporary Asia* 29(1): 38-55.
- Long, J. 2001. Desecuritizing the water issues in Singapore-Malaysia relations. *Contemporary Southeast Asia* 23(3): 504-532.
- Luan, I.O.B., 2010. Singapore water management policies and practices.

- International Journal of Water Resources Development* 26 (1): 65-80.
- Nathan, K.S. 2002. Malaysia-Singapore relations: retrospect and prospect. *Contemporary Southeast Asia* 24(2): 385-410.
- Saw, S.H. & Kesavapany, K. 2006. *Singapore-Malaysia relations under Abdullah Badawi*. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.
- Shiraishi, T. 2009. *Across the causeway. a multidimensional study of Malaysia-Singapore relations*. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.
- Sidhu, J.S., 2006. Malaysia-Singapore relations since 1998: a troubled past: whither a brighter future? Dlm. R. Harun (pnyt.). *Malaysia's foreign relations. issues and challenges*, 75-92. Kuala Lumpur: University Malaya Press.
- Tortajada, C., 2006. Water Management in Singapore. *International Journal of Water Resources Development* 22 (2): 227-240.
- Tortajada, C. & Pobre, K. 2011. The Singapore-Malaysia water relationship: an analysis of the media perspectives. *Hydrological Sciences Journal* 56(4): 597-614.

Nota Biografi

Rizani Che Ismail berkelulusan sarjanamuda Sains Politik dari Universiti Kebangsaan Malaysia. Minat penyelidikan beliau adalah tentang hubungan bilateral Malaysia-Singapura. Sekarang ini beliau sedang menyiapkan penyelidikan sarjana beliau dengan mengkaji isu air dan impaknya ke atas hubungan dua hala Malaysia-Singapura [e-mel: rizaniismail@yahoo.com].

Zaid Ahmad memperoleh ijazah sarjana dan Ph.D dalam bidang falsafah dan teologi dari University of Manchester, England. Minat penyelidikan beliau adalah tentang pemikiran Ibu Khaldun, teologi dan pemikiran politik Islam. Beliau sekarang ini adalah Profesor Madya serta Dekan Fakulti Ekologi Manusia, Universiti Putra Malaysia [e-mel: zaid@putra.edu.com.my].

Azmi Awang memperolehi ijazah sarjana dalam bidang Hubungan Antarabangsa dan Strategi dari Universiti Kebangsaan Malaysia. Beliau banyak terlibat mengkaji tentang Akta Keselamatan Dalam Negeri dan pendemokrasian. Sekarang ini beliau sedang menulis tentang hegemoni dan pendemokrasian di Malaysia dengan melihat kepada ISA sebagai kes kajian untuk penyelidikan Ph.D beliau di Program Sains Politik, Univesiti Kebangsaan Malaysia [e-mel: azmi@ppj.gov.my].